

Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès
Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori
Quadrimestre de Primavera Curs 2013 - 14

Urbanística VIII

Projectes de Ciutat en la ciutat - mosaic- territorial

Els llocs i els temes emergents de projecte a la Barcelona metropolitana
SITUACIONS TERRITORIALS- LÒGIQUES PROJECTUALS

<http://urb8.50webs.com>

<http://www.ciutatmosaicterritorial.com/>

Professor: Carles Llop i Torné (DUOT UPC)

Professors col·laboradors: Xavier Matilla (DUOT UPC)

Doctorands UPC: Marta Carrasco, Konstantinos Kourkotas, Arturo Calderón

Context

El procés d'urbanització mundial, marcat d'una banda per la consolidació d'un model de concentració urbana, i d'altra banda, per l'ocupació dispersa del territori, exigeix encara una reflexió profunda sobre les pautes del desenvolupament i una vindicació del control dels processos urbans: la necessitat de reconèixer la nova realitat del territori, la voluntat d'actuar des de la iniciativa pública, la pertinència de defensar la disciplina de l'ordenació del territori, i del projecte de ciutat i territori.

Aquesta assignatura té per objectiu reflexionar sobre aquest tema d'actualitat des de l'experiència específica del nostre entorn més immediat: la metròpoli de Barcelona; tanmateix entenent-la en el context global del context del món urbà. Específicament també desenvoluparem una visió del que afecta a la transformació del territori català, i per tant a l'ordenació urbanística i el projecte de les ciutats i el territori a Catalunya.

Metròpoli i ciutat de ciutats, exemplificaran un estat d'un territori que creix en densitat en el seu centre capital (Barcelona AMB) consolidant una franja litoral de conurbació urbana, i dilatant-se sobre la Catalunya dels eixos infraestructurals, polaritzant el desenvolupament sobre les mateixes i posant en conflicte gran quantitat de territoris i paisatges del sistema lliure territorial.

En aquest curs proposo explorar sobre la ciutat metropolitana de Barcelona per entendre des de la seva configuració de situacions urbanes múltiples el que són, al meu entendre, els projectes urbans contemporanis d'abast metropolità. La Barcelona metropolitana, doncs, com a laboratori de projectes dels tòpics de l'urbanisme contemporani.

Objectius

Introduir a l'estudiant a temes i tònics urbanístics contemporanis rellevants; mitjançant una indagació dels diversos tipus de projectes urbans i territorials que constitueixen l'ideari del 'projecte de ciutat' i la intervenció a escala territorial, utilitzant com a cas d'estudi referencial la metròpoli de Barcelona.

Capacitar-lo per treballar en el que denominem 'projecte de ciutat'.

Coneixements

1. Conceptes i continguts de la projectació urbana i territorial en territoris de la ciutat en explosió, que determinen situacions de configuració morfològica múltiple, comparant-ho amb altres realitats metropolitanes.

2. Continguts de distintes estratègies territorials, plans i projectes urbanístics, i altres instruments per abordar els temes rellevants de l'ordenació del territori i el projecte de ciutat contemporanis, entre altres:

- la comprensió i anàlisi del nou ús del territori i el nou sistema de ciutats resultant;
- l'articulació de la mobilitat i les xarxes infraestructurals del territori com a pols de desenvolupament urbà i territorial;
- la preservació dels valors territorials, el medi ambient, i la protecció del patrimoni com a noves eines per donar coherència a les actuacions puntuals;
- el projecte de l'habitatge, com a eix central, en els diversos contextos urbans de reforma o extensió urbana, i la necessitat de nous models en la implantació de l'habitabilitat al territori;
- el desenvolupament de les oportunitats urbanes que ofereix la transformació de territoris obsolets o incerts, com a factors de centralitat i atracció;
- l'ordenació del territori a partir dels sistemes d'espais lliures territorials i els corredors verds com a elements bàsics per una bona malla ecològica i paisatgística;
- la construcció dels espais d'articulació i equilibri entre el medi rural, les concentracions urbanes i els creixements dispersos, per definir una forma específica de nova articulació territorial;
- el reforçament d'una nova estructura territorial basada en els sistemes urbans organitzats per les infraestructures de connexió, accessibilitat i mobilitat sostenible; i
- la gestió dels projectes i el rol dels petits municipis per dur a terme les transformacions urbanes i territorials.

Habilitats

1. Assentar les bases d'una actitud renovada per interpretar les formes contemporànies dels sistemes territorials metropolitanos.

2. Saber plantejar les capacitats i lògiques projectuals per a la seva transformació.

3. Comprensió de les formes del projecte i les escales diverses que aquesta nova realitat necessita.

4. Establir una base disciplinària d'integració de les propostes de projecte amb els escenaris i instruments de gestió pertinents per portar-les a la pràctica.

Competències

1. Capacitat d'anàlisi a l'escala urbana i territorial.

2. Capacitat de síntesi per la definició dels problemes i les oportunitats dels sistemes urbans i territorials contemporanis.

3. Capacitat d'articulació dels projectes urbanístics i territorials amb la *governance* possible del territori.

4. Coneixement dels instruments bàsics per l'elaboració d'un 'projecte de ciutat' en el context dels sistemes urbans i territorials metropolitans.

5. Capacitat de treball en el món local i en organismes o agències de projectes a escala metropolitana.

Capacitats prèvies i habilitats requerides

1. Coneixements bàsics de la disciplina urbanística, el planejament urbanístic i territorial, i dels instruments legals i de gestió; coneixement bàsic de les estructures urbanes i territorials.

2. Habilitats: disposició a la comprensió de les escales urbanístiques i territorials, a l'anàlisi i a la formulació d'avaluacions sobre la base de tècniques DAFO; i al plantejament de lògiques projectuals.

3. Requeriments: haver seguit els cursos precedents del programa d'Urbanística de l'ETSAV o similars en les altres escoles de procedència dels estudiants.

PROGRAMA DE CLASSES: Índex de temes (INDICATIU)

Sessió 1. El procés d'urbanització mundial, les ciutats i els territoris al segle XXI

Noves formes d'observar i identificar la fenomenologia i les formes de la ciutat i del territori

Noves dimensions analítiques i projectuals en la urbanística contemporània

El Pla com a meta projecte: projecte d'ordenació _ programa _ gestió i factibilitat

Sessió 2. El 'projecte de ciutat-territori' com estratègia de transformació urbana i territorial, des

d'una perspectiva renovada: regenerar la ciutat, reprogramar la ciutat_mosaic territorial

La ciutat mosaic territorial com a forma d'interpretació i projecte de la ciutat contemporània

El projecte de ciutat des de la clau de regeneració urbana i territorial

Sessió 3. La formació metropolitana de la regió metropolitana de Barcelona

i les qüestions clau actuals per un projecte renovat de la metròpoli.

Presentació dels treballs de l'Atlas de la formació metropolitana de Barcelona i del procés de Metropolitanització a Barcelona. Antecedents i planejament en el període 1964-2010

La Ordenació territorial i el projectes contemporanis

El Pla territorial parcial de la Regió Metropolitana de Barcelona, els projectes de ciutat en l'Arc metropolità. El nou marc entre el PDU i el POUM de l'Àrea metropolitana de Barcelona

Sessió 4. Temes recurrents, i noves demandes; nous vectors del projecte de ciutat contemporània

Noves demandes socials - econòmiques, ambientals - ecològiques, culturals - polítiques

La dialèctica Pla _ Projecte i la concreció de les polítiques urbanes en els Plans a través del projecte urbà

El lliscament entre escales: l'escala local, la metropolitana, la regional,... Pensar el projecte territorial des de les possibilitats de la ciutat mosaic territorial

Temes de projecte: Articular_Requalificar, Acupunturar_Vertebrar, Integrar_Policentralitzar, Estructurar_Mallar

Presentació dels treballs del Pla d'ordenació urbanística municipal de Terrassa com a cas d'estudi; i treballs de projectes de la Regió metropolitana de Barcelona (Pla nacional de recerca GRU ETSAV)

Sessió 5. Articulacions, Reciclatges urbans i la requalificació de llocs amb valor afegit

Plans i projectes urbanístics:

La Mina- Besòs

Projecte 22@

Diagonal Mar-Fòrum 2004

La Marina del Prat Vermell

Sessió 6. Acupuntura urbana i operacions de vertebració urbana i territorial.

Operacions singulars i estratègies de ciutat a través del 'projecte urbà'

Projectes:

L'Eix Macià de Sabadell.

La transformació de la CN-II a Martorell.

Les polítiques d'habitatge i les ARE's (Àrees Residencials Estratègiques) a Catalunya)

Sessió 7. Integracions de sectors de transformació i Noves Àrees de centralitat I Sectors d'Activitat Econòmica

Projectes:

Noves Àrees de centralitat de Barcelona

Plaça Europa d'Hospitalet del Llobregat

Parc Aeroespacial de Viladecans

Can Mulà, Mollet del Vallès., Enric Serra, DUOT

Sessió 8. Infraestructura verda: les malles metropolitanes (1) Ecològic -paisatgístiques

Matriu biofísica+Matriu ecològica + Xarxa Espais Lliures

Projectes:

L'Anella verda metropolitana i el seu desplegament

L'ordenació de la muntanya de Collserola

Gallecs i les Cinc sènies de Mataró, i el Rodal de Sabadell

Corredor Verd de Cerdanyola del Vallès,

Parc de la Riera Major de Cerdanyola

De Sant Llorenç del Munt, el Riu Sec, la Riera de sant Cugat i el Riu Ripoll

Sessió 9. Estructures i malles metropolitanes (2) Sistemes viaris i hubs de mobilitat

Projectes:

El Pla de vies de Barcelona i els Carrers metropolitanos

Eixos i cruïlles metropolitanos, B-30, Sant Cugat del Vallès-Cerdanyola

Els hubs de mobilitat metropolitana: La Sagrera i el projecte a l'entorn de Estació del TGV d' El Prat de Llobregat

Sessió 10. Presentacions, exposició i debat final sobre el treball de curs

Paraules clau:

Centralitat

Ciutat Mosaic Territorial

Desenvolupament local Territorial Sostenible

Equilibri territorial

Metropolitaneització

Processos d'urbanització mundial

Projecte de ciutat-territori

Policentrisme

Sistema de ciutats_ Xarxa de ciutats_Constel·lacions urbanes

Urbanització compacta vs. Dispersa _ difusa

Vertebració infraestructural del territori

Metodologia, organització, exercicis i avaluació del curs

El curs es desenvoluparà mitjançant sessions de presentació teòrica sobre temes clau en el projecte de ciutat contemporània; i sessions en forma de Seminari sobre la proposta d'exercici (veure fulls adjunts sobre l'exercici).

El curs s'avalua mitjançant:

- la presència i seguiment participatiu en les classes
- la presentació dels dossiers de treball proposats com a exercici d'estudi i definició d'estratègies urbanístiques i projectuals sobre una ciutat de la Regió metropolitana de Barcelona: Impressions/DAFO + Atlas + Quadern de projectes. El llistat de tòpics a estudiar es distribuirà entre els estudiants a l'inici de curs, i els que els mateixos estudiants proposin desenvolupar. Els encarregats de cada tema presentaran en les sessions corresponents el tema desenvolupat i lliuraran el dossier en format paper, un document en format digital i un *powerpoint* de l'exposició (en format paper i digital).

Bibliografia bàsica

- Gabellini, Patrizia, "Qualità dello sviluppo della città e del territorio", a Città e regioni metropolitane in Europa, Strategie, politiche e strumenti per il governo della complessità, XXIV Congresso Milano, 26-27-28 giugno 2003, INU, Istituto nazionale di urbanistica.
- Font, A. (ed), La explosión de la ciudad, COAC-Forum 2004, Barcelona, 2004.
- Llop, C., Marincioni, M., Calvo, A., "TimeLine, Nuevas formas de ciudad en los siglos XX - XXI", a La explosión de la ciudad, COAC-Forum 2004, Barcelona, 2004.
- Llop, C., Marincioni, M., Calvo, A., Mocions i lògiques d'intervenció en el projecte territorial contemporani de les regions urbanes, a La explosión de la ciudad, COAC-Forum 2004, Barcelona, 2004.
- Llop, C., "Paisatges metropolitans: policentrisme, dilatacions, multiperifèries i microperifèries. Del paisatge clixé al paisatge calidoscopi", a Papers N° 47. Regió Metropolitana de Barcelona. ISSN 1888-3621. Barcelona, març de 2008. Pàgs: 8-13.
- Carles Llop, Antonio Font, Josep Maria Vilanova, La construcció del territori metropolità, Morfogènesi de la regió urbana de Barcelona. Ed. de l'Àrea metropolitana de Barcelona, Mancomunitat de municipis. Barcelona, 1999. ISBN 84-930080-5-2. P.211, 72 P. II., plànols.
- Portas N., "El surgimiento del proyecto urbano" a Urbanística n.110, 1998.
- Secchi, B., La città europea e il suo progetto, apunts siteweb.
- Solà-Morales, M. de, "La segunda historia del proyecto urbano" a UR n° 5, Barcelona, 1988
- SCOT, Anuari territorials de Catalunya Ed. Societat Catalana d'Ordenació del Territori i Diputació de Barcelona.

Bibliografia general de tipus disciplinar

AA. VV.: La ciudad dispersa, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, Barcelona, 1998.

AA.VV., 10 años de planeamiento urbanístico en España 1979-1989, MOPU-IUAV, Madrid, 1989.

Amendola, Giandomenico (ed): Scenari della città nel futuro prossimo venturo. Editori Laterza, Roma-Bari, 2000.

Ascher, François: Les nouveaux principes de l'urbanisme. La fin des villes n'est pas a l'ordre du jour. Éditions de l'Aube, La Tour d'Aigues, 2001.

Baart, T., Metz, T., Ruimschotel, T.: Atlas of change: rearranging the Netherlands, NAI Publishers and Ideas on Paper, Rotterdam, 2000.

Boeri, S., Lanzani, A., Marini, E.: Il territorio che cambia. Ambienti, paesaggi e immagini della regione milanese, Editrice AbitareSegesta spa, Milano, 1993.

Boeri, Stefano; Lanzani, Arturo, "Gli orizzonti della città diffusa", a Casabella 588, 1992.
Boeri, Stefano; Lanzani, Arturo; Marini, Edoardo, "Le tre città della regione milanese", a Casabella 607, 1993.

Choay, F., "Le règne de la ville et la mort de l'urbain", in La Ville. Art et architecture 1810-1993, Centre Georges Pompidou, Paris, 1993.

Corboz, A., "L'Urbanistica del XX secolo: un bilancio", a Urbanistica n° 101,1990. Corboz, A., Le "Territoire comme palimpseste", in Diogenè 121, 1983. Corboz, André, "L'ipercittà (Apprendre à décoder la nébuleuse urbaine)", en *Quaderno della ricerca sulle trasformazioni dell'habitat urbano in Europa*, n°2, Venezia-Cà Dolfin, 1994.

De Geyter, Xaveer: *After-Sprawl, onderzoek naar de nedendaagse stad*, Nai Uitgevers, Rotterdam/DeSingel International Kunstcentrum, Antwerpen, 2002.

Dematteis, G.; "L'ambiente come contingenza e il mondo come rete" a *Urbanística n° 85*, 1989.

Dupuy, Gabriel, L'Urbanisme des réseaux. Théories et méthodes, Armand Colier Éditeur, Paris, 1992. (versión catalana: Dupuy, Gabriel, L'Urbanisme de les xarxes. Teories i mètodes, Oikos-Tau, S.L., Barcelona , 1996.

Forman, Richard: Land Mosaics, The ecology of landscapes and regions, Harvard University, Cambridge University Press, New York, 1995
Hall, P., Ciudades del mañana, Serbal, Barcelona, 1996.

Indovina, Francesco i AA VV, La città diffusa, Daest, Venezia, 1990.

Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Barcelona: la ciutat central, Regió Metropolitana de Barcelona. Territori - Estratègies - Planejament. Papers 5, I.E.M.B., setembre 1991.

Kostof, S.: The city assembled. The elements of urban form through history, Thames and Hudson Ltd, London, 1992. Kostof, S.: The city shaped. Urban patterns and Meanings through history, Thames and Hudson Ltd, London, 1991

Llop Torné, Carles: "Espais projectuals d'una metròpoli. Canvis en l'estructura espacial de l'àrea central metropolitana de Barcelona. 1976-1992" Tesi doctoral. DUOT, UPC. Barcelona, Setembre 1995

Lorzing, H.: "Layers of interaction" a The nature of landscape, a personal quest, 010 Publishers, Rotterdam, 2001

Roussel, M.J., Theys, J. (ed.): "Maîtriser l'étalement urbain: une première évaluation des politiques menées dans quatre pays (Angleterre, Norvège, Pays-Bas, Hong-kong)", a 2001 Plus, Centre de Prospective et de Veille Scientifique, Direction de la Recherche et des Affaires scientifiques et techniques, Ministère de l'équipement, des Transports et du Logement de France, document n° 49, Septembre 1999

Rowe, P., *Making a Middle Landscape*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1991

Saskia Sassen, *The Global City*, Princeton University Press, 1991

Secchi, Bernardo: "Resoconto di una ricerca", a *Urbanistica 103*. Secchi, Bernardo: *Un progetto per l'Urbanistica*, Giulio Einaudi editore s.p.a, Torino, 1989

Solà Morales, I.: "Presente y futuros. Arquitectura en la ciudad" a *Territorios*, Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 2002

Paraules clau per un Nou Lèxic d'Urbanisme

Robert Cowan, *The Dictionary of Urbanism*, Streetwise Press, 2005.
<http://www.urbanwords.info/index.php>

Parole
<http://parole.aporee.org/>

World Wide Words
www.worldwidewords.org

Glosario, Atributos Urbanos
<http://www.atributosurbanos.es/glosario/>